

10.17951/b.2016.71.2.79

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXI, z. 2

SECTIO B

2016

¹ Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska Uniwersytet Wrocławski, 50-137 Wrocław, pl. Uniwersytecki 1; dagmara.chylińska@uwr.edu.pl

² Zakład Teoretycznych Podstaw Turystyki, Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach, 40-065 Katowice, ul. Mikołowska 72A; g.kosmala@awf.katowice.pl

DAGMARA CHYLIŃSKA¹, GERARD KOSMALA²

Regiony turystyczne a regiony polityczne.
Polityka regionalizacji

Tourist regions and political regions. Politics of regionalization

Słowa kluczowe: region turystyczny, region polityczny, regionalizacja, polityka

Keywords: tourist region, political region, regionalization, politics

WPROWADZENIE

Region jest fenomenem typowo geograficznym, w zasadzie od zawsze uważano jego istnienie. W opracowaniach uznawanych za pierwsze geograficzne opisy części świata, przestrzeni geograficznej autorzy charakteryzowali tereny, które – chociaż nie były tak określane – odpowiadają zasięgiem i zakresem koncepcji regionu.

Pomimo że jest to koncepcja geograficzna, została zaadaptowana przez inne dziedziny nauki, z tym że uzasadnione jest to jedynie w przypadkach, gdy odnoszą się one także do przestrzeni geograficznej (m.in. w historii), a region definiowany jest zgodnie z jego ogólnymi założeniami, w tym bezwzględnie respektowany jest warunek terytorialności. Regionem bowiem można określić tylko i wyłącznie fragment przestrzeni geograficznej – jest to zawsze jakieś terytorium. Ma określone granice i charakteryzuje się pewną jednorodnością cech go definiujących. Określoność granic oznacza, że są one w jakiś sposób zdefiniowane, a w praktyce mogą być precyzyjne, ostro/wyraźnie oddzielające dany region od innych regionów lub obszarów otaczających albo przeciwnie – nieostre, występujące w postaci stref przejściowych. Jednorodność cech nie oznacza absolutnej uni-

fikacji wewnętrznej regionu, a jedynie założenie, iż pod pewnymi względami odróżnia się on od swego otoczenia tym, że na jego obszarze występuje coś, w jakiejś konfiguracji i natężeniu, czego poza nim nie ma w takiej postaci. To wcześniej wspomniane „coś” to cecha lub wiele cech, które definiują region, a które wzięły się stąd, iż badacz, lub ktokolwiek kto wyznacza/wskazuje region, je wyróżnił/wybrał – uznał za kryterium/kryteria pozwalające odróżnić jakiś fragment przestrzeni od innych.

To nam uzmysławia, iż region jest koncepcją stworzoną przez człowieka – nie tylko to on wyznacza region(y), ale jest niezbędny do tego, by one w ogóle istniały, gdyż tylko człowiek je postrzega/definiuje. Region jawi się więc przede wszystkim jako narzędzie, przydatne nie tylko do opisu i delimitacji przestrzeni, ale – albo może przede wszystkim – jako przedmiot polityki, podejmowania określonej w nim działalności (lub na podstawie jego zasobów), zarządzania, identyfikacji przestrzennej, a wreszcie budowania kolektywnej tożsamości.

Wiele już w kwestii regionu geograficznego ustalono (por.: Wilczyński 1997), jak na przykład podstawowy podział regionów na formalne, funkcjonalne i wernakularne¹ (Bergmann 1995), co bywa wykorzystywane w różnych pracach badawczych. Także region turystyczny był wielokrotnie analizowany i omawiany w literaturze przedmiotu, zajmowano się zarówno jego teorią, jak i konkretnymi przypadkami (Liszewski 2003; Zmysłony 2003; Mazurski 2009; Kruczek i Zmysłony 2010). Zastanawiano się nad jego genezą i istotą (Liszewski 2008; Kruczek 2009; Kozak 2009; Sobotka 2014), zróżnicowaniem i typologią (Kruczek i Zmysłony 2010), jak również regionalizacją, czyli podziałem przestrzeni geograficznej na regiony (Cabaj i Kruczek 2009; Sobotka 2014). Badano powstanie i rozwój poszczególnych regionów turystycznych.

Ogólne założenia dotyczące regionów i regionalizacji są adekwatne/odnoszą się do wszystkich typów regionów. Niezależnie więc od płaszczyzny analizy/dyscypliny naukowej – region ekonomiczny, polityczny, kulturowy etc. spełnia te założenia. Dotyczy to także regionów turystycznych, jak i zresztą wszystkich innych, które jeszcze będą wymyślone.

ZAŁOŻENIA

Autorzy zamierzają przyjrzeć się wybranym regionalizacjom i regionom turystycznym, ich założeniom, koncepcji ich wyznaczenia. Pozwoli to ustalić – jak należy zakładać – na ile kryteria polityczne (więc założenia egzogeniczne, wywodzące się z innej dyscypliny/płaszczyzny badawczej) wykorzystywane są do wyznaczenia regionów turystycznych. Da to podstawy do zastanowienia się nad właściwościami takiego postępowania, relacjami między regionami

¹ Regiony wernakularne, inaczej – postrzegane.

turystycznymi a politycznymi oraz nad skutkami, w kategoriach zarówno poznawczych, jak i aplikacyjnych.

Punktem wyjścia do przedstawionych rozważań była analiza wybranych, głównych regionalizacji turystycznych zarówno świata, jak i lokalnych (przede wszystkim dotyczących Polski), zaprezentowanych w literaturze przedmiotu. Komentarze do nich oraz literatura fachowa dotycząca kwestii regionu i regionalizacji, dyskusje wokół tych tematów prowadzone w gronie badaczy, a także doświadczenia dydaktyczne związane z objaśnianiem i pojawiającymi się wątpliwościami dotyczącymi regionalizacji przyczyniły się/pomogły opracować zagadnienia i sformułować wnioski.

Region turystyczny czy też regionalizacja turystyczna (dowolnego stopnia, dowolnego obszaru) powstaje na podstawie kryteriów „turystycznych”. Analogicznie, kryteria „polityczne” pozwalają na przeprowadzenie regionalizacji politycznej. Przykładową (a więc nie jedyną), a jednocześnie najpopularniejszą regionalizacją polityczną świata – z którą każdy miał do czynienia, przynajmniej na etapie edukacji szkolnej – jest mapa polityczna świata. Kryterium wydzielenia regionów – państw – jest tutaj zasięg sprawowanej suwerennej władzy politycznej. W skali bardziej lokalnej również popularne są inne regionalizacje polityczne: podziały administracyjne poszczególnych państw (np. podział na województwa w przypadku Polski). Popularność, o ile można użyć takiego słowa, bazowała w tych przypadkach, z jednej strony, na rozwoju kartografii (sposobów przedstawiania podstawowych jednostek politycznych), z drugiej zaś, niezbędnym czynnikiem było pojawienie się ideologii, sposobów myślenia, dla których takie regionalizacje były użyteczne, były właściwym, obrazowym wyrazem pewnych uogólnień/uproszczeń dotyczących przestrzeni geograficznej. Ideologiami tymi były: koncepcja państwa narodowego oraz imperializm. Tak więc mapa polityczna świata, która rozwijała się w XIX wieku, a tym samym regionalizacja polityczna (świata) jest o około wiek starsza od swego turystycznego odpowiednika.

Regionalizacje turystyczne pojawiły się w drugiej połowie XX wieku, co jest o tyle zrozumiałe, że zasadniczo dopiero w tym czasie rozpoczęło się powszechne, naukowe zainteresowanie turystyką, czego konsekwencją było podjęcie na szeroką skalę badań nad zjawiskami turystycznymi. Jednym z efektów prac badawczych² były regionalizacje turystyczne w różnej skali. Powstało ich już wiele, a proces konstruowania kolejnych zapewne nie jest zakończony, bowiem poszukiwanie rozwiązań optymalnych, najlepiej oddających/obrazujących rzeczywistość (podziały przestrzeni turystycznej), będą kontynuowane wraz z rozwojem narzędzi badawczych i refleksji teoretycznej nad badanymi zjawiskami.

² Ale nie dotyczy to wyłącznie środowiska naukowego. Współcześnie regionalizacje turystyczne generowane są także przez rynek turystyczny czy kręgi administracyjne.

PRZEGLĄD REGIONALIZACJI

Wśród regionalizacji turystycznych świata najpopularniejsza, najbardziej rozpowszechniona jest ta, stworzona i wykorzystywana przez Światową Organizację Turystyki (UN WTO). Zakłada ona podział świata na 5 regionów o mniej lub bardziej umownych nazwach: Europa, Bliski Wschód, Afryka, Azja i Pacyfik oraz Ameryki. Jest to regionalizacja umowna, aprioryczna, pomimo że nazwy regionów sugerują związki z podziałami kontynentalnymi (Ameryki, Europa, Azja i Pacyfik, Afryka). W rzeczywistości region Europa obejmuje także połowę Azji, region Afryka jest „okrojony” w stosunku do kontynentu o część wliczoną do regionu Bliskiego Wschodu, Azja i Pacyfik obejmuje około 1/3 Azji i większość Pacyfiku, a region Bliski Wschód obejmuje część Bliskiego Wschodu i część północnej Afryki³. Granice tak określonych regionów pokrywają się z granicami państwowymi, a zatem poszczególne regiony to ni mniej, ni więcej tylko grupy krajów dobranych w pierwszej mierze według klucza politycznego⁴, a w dalszej kolejności z uwzględnieniem innych czynników (np. kulturowych, gospodarczych). Regionalizacja opracowana i wykorzystywana przez UN WTO służy celom statystycznym i dla tego celu może być rozwiązaniem wystarczającym. Próby wykorzystywania jej do różnego typu analiz czy wnioskowania w kategoriach krajobrazowych, historycznych, kulturowych itp., „nakładanie” regionalizacji UN WTO na inne niż te związane ze statystyką międzynarodowego ruchu turystycznego, prowadzą na manowce. Nieefektywne jest stosowanie tej regionalizacji na potrzeby badań w skali lokalnej. Nie ma większego znaczenia przynależność danego kraju i jego części do konkretnego regionu statystycznego UN WTO. Poszczególne regionami nie rządzą określone wzorce migracji turystycznych, a często są one wewnętrznie bardzo różne. Inaczej wygląda przypadek turystów z Chin, inaczej z Japonii, z Pakistanu czy Australii⁵ – krajów zaliczonych przecież do regionu Azji i Pacyfiku. To wszystko pozostaje sprawą drugorzędną wobec faktu, iż koncepcja UN WTO swoim zakresem obejmuje międzynarodowy ruch turystyczny, podobnie jak stosowana przez tę organizację definicja turystyki. Jakkolwiek bardzo popularna, regionalizacja UN WTO jest rozwiązaniem o ograniczonym zastosowaniu, opartym na kryteriach politycznych.

³ Pomijając fakt, że nie wszystkie państwa należą do UN WTO, regiony są w pewnym sensie „przestrzennie niepełne”.

⁴ Już chociażby zaliczenie Izraela do regionu Europy o tym świadczy.

⁵ Co więcej, zasadnicze różnice są także w ramach samych krajów, np. między turystami z Sydney i Melbourne a tymi pochodzącymi z okolic zwanych *Outback*.

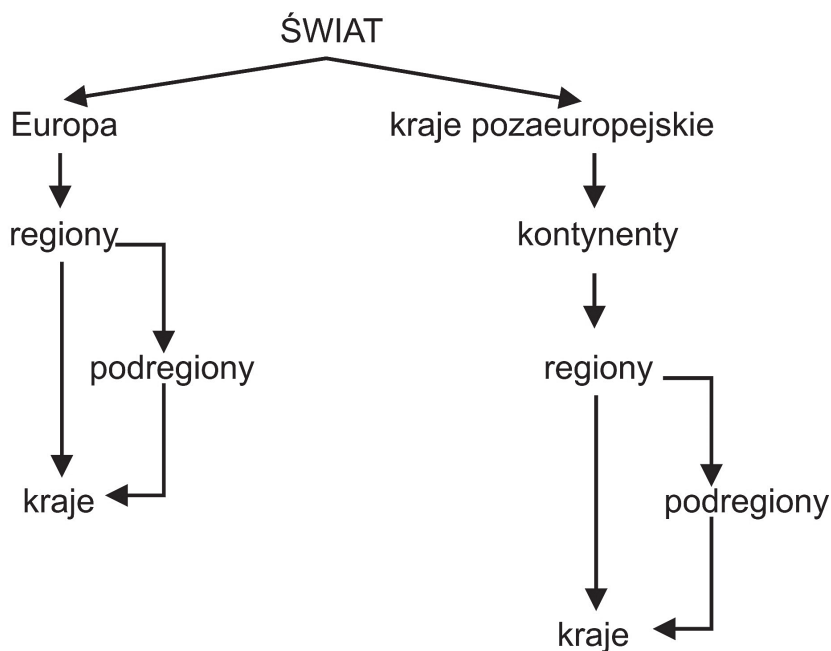
Rozwiązania zaproponowane przez Warszzyńską (2000)⁶, Kurka (2012a, 2012b) czy Kruczka (2008a, 2008b) są podobne. We wszystkich przypadkach zastosowano jako punkt wyjścia kryterium polityczne. Uwidacznia się to w traktowaniu państw jako swoistych mezoregionów turystycznych, podczas gdy regiony turystyczne to grupy państw obejmujące cały kontynent (tu z kolei kryterium fizycznogeograficzne). Co więcej, w tych przypadkach samo rozwinięcie regionalizacji zeszło na dalszy plan wobec celu podstawowego, jakim zdaje się być omówienie walorów turystycznych państw (wszystkich lub wybranych).

W przypadku Warszzyńskiej (2000) generalnie trudno mówić o jakiejś koncepcji podziału świata na regiony turystyczne. Zastajemy tu opisy krajów, więc może należałoby przyjąć, iż każdy z nich jest regionem turystycznym albo w ogóle nie łączyć tego z regionalizacją. Wątpliwości budzi fakt, iż kraje grupowane są w zbiory tożsame z kontynentami.

Pozostałe dwie wspomniane propozycje są bardzo podobne. Jak objaśnia Kurek (2012a): „[...] przyjęto za podstawową jednostkę kraj, a kraje grupowano według położenia geograficznego, warunków przyrodniczych i kulturowych oraz rozwoju turystyki”. W opracowaniach Kruczka (2008a, 2008b; Cabaj i Kruczek 2009) „grupowanie krajów” odbyło się na zasadzie jednorodności warunków geograficznych, podobnych uwarunkowań historycznych i gospodarczo-politycznego rozwoju turystyki. Stąd, przy podobnych założeniach, nie dziwi podobna liczba regionów turystycznych i bardzo zbliżony ich zasięg. Oba opracowania wyróżniają więc Europę i wydzielają w niej 6 (Kurek 2012a, 2012b) i 9 (Kruczek 2008a, 2008b) regionów. W pozaeuropejskiej części świata tworzą po 15 regionów, przy czym w przypadku Kurka opisano także Antarktydę, chociaż nie wyliczono jej jako regionu. Różnice w regionalizacji pozaeuropejskiego świata istnieją, chociaż są nieznaczne: dla poszczególnych kontynentów wyznaczono o jeden więcej/mniej region w porównaniu z drugim opracowaniem. Użycie terminu „kontynent” nie jest tu przypadkowe czy błędne: przy dłuższym zastanowieniu regionalizacje te nastroczą m.in. problemów interpretacyjnych ze względu na pewne niedopowiedzenia czy uproszczenia⁷. Wbrew ogólnym charakterystykom mamy tu bardziej skomplikowany, hierarchiczny, wielostopniowy podział świata (ryc. 1), oparty na różnych kryteriach odnoszących się do poszczególnych etapów delimitacji.

⁶ Opracowanie to sięga korzeniami dwutomowego skryptu opublikowanego w 1990 roku pod tytułem *Regionalna geografia turystyczna świata*, który został przygotowany na potrzeby studentów geografii o specjalności geografia turystyki według zasady, by opisać każdy kraj świata (oprócz Polski, której dotyczył już inny podręcznik) zgodnie z przyjętym schematem.

⁷ Co zauważa w pewnym momencie także Kruczek (2008b).

Ryc. 1. Ogólny schemat regionalizacji turystycznych w opracowaniach Kurka (2012a, 2012b) i Kruczka (2008a, 2008b) (opracowanie własne)

Fig. 1. General scheme of tourist regionalization according to Kurek (2012a, 2012b) and Kruczek (2008a, 2008b) (own elaboration)

W przypadku regionów, podregionów i krajów zastosowano kryteria polityczne – podstawą wyznaczania są państwa oraz ich zgrupowania. Kontynent jest jednostką fizycznogeograficzną, natomiast „kraje pozaeuropejskie” trudno jednoznacznie zdefiniować: w czasach kolonialnych było to czytelne kryterium, obecnie można doszukiwać się w tym odniesień (po)kolonialnych, polityczno-gospodarczych itp.⁸. Kryteria polityczne dominują (zarówno liczebnie, jak i pod względem rangi, ryc. 1) i wraz z innymi tworzą pewne ramy, kategorie opisowe, służące charakterystyce m.in. zjawisk turystycznych.

Zupełnie inne rozwiązanie zaproponowali Jędrusik i in. (2012). Ich regionalizacja turystyczna świata jest też wielostopniowa, ale opiera się na kryteriach turystycznych i geograficznych. Wydzielili 2 typy regionów, nadmorskie i wewnątrzkontynentalne, na podstawie dominującego rodzaju turystyki. Przyjęto tam, iż w regionach nadmorskich dominuje turystyka wypoczynkowa, natomiast w regionach wewnątrzkontynentalnych – turystyka poznawcza (krajoznawcza). W ten sposób wydzielono odpowiednio 6 wielkich regionów nadmorskich i 8 wielkich

⁸ Chyba że jest to wyłącznie kwestia edytorska – wygodny podział opracowanego materiału na 2 tomy podręcznika.

regionów wewnątrzkontynentalnych. Spośród tych 14 wielkich regionów 7 dzieli się jeszcze w sumie na 19 podregionów.

Powstało także wiele regionalizacji turystycznych Polski. Ich przegląd został już niejednokrotnie przedstawiony w różnych opracowaniach (m.in.: Kruczek 2009; Liszewski 2008; Cabaj i Kruczek 2009; Kruczek i Zmysłony 2010); skrzętnie wyliczono tam wszystkich autorów podejmujących to zagadnienie, a także starano się wskazać/ustalić kryteria regionalizacji, co niekoniecznie było łatwe i nie zawsze się powiodło. Nie wszystkie wskazywane regionalizacje turystyczne Polski powstały na podstawie naukowych badań, podobnie – niektóre tylko zyskały szerszą akceptację. Występuje zgodność co do tego, iż pierwszą regionalizację turystyczną Polski opartą na badaniach naukowych przedstawiła w 1963 roku Irena Mileska (Lijewski i in. 2008). Metodą bonitacji punktowej dokonała ona oceny walorów turystycznych (przyrodniczych). W dalszej kolejności uwzględniła uwarunkowania związane z zagospodarowaniem turystycznym i ruchem turystycznym, co pozwoliło jej wyróżnić 21 „regionów turystyczno-wypoczynkowych” (oraz 12 regionów potencjalnych).

Jedną z częściej przytaczanych regionalizacji turystycznych jest ta, autorstwa Lijewskiego i in. (2008). Przedstawiono w niej dwustopniowy podział Polski pod względem turystycznym. Regionalizacja wykazała „7 dużych regionów turystycznych” oraz co najmniej „44 mniejsze rejony turystyczne”, które w większości wchodzi w skład regionów. Regionalizacja została oparta na kryteriach fizycznogeograficznych⁹ w przypadku regionów, natomiast rejony wyróżniono na bazie koncentracji ruchu turystycznego i zagospodarowania turystycznego.

Kanon krajoznawczy Polski (Łęcki, 2005), powstały w kręgach PTTK, został oparty na kolejnej propozycji regionalizacji turystycznej Polski. Sam *Kanon...*, opisywany jako wykaz obiektów krajoznawczych, najciekawszych w skali Polski, nie skupia się na regionalizacji, co więcej – jej istnienie jest wręcz negowane poprzez zapis: „[...] dla jednoznaczności terytorialnej przyjęto podział Kraju na 16 województw” (Łęcki 2005, pisownia oryginalna). Sam jego autor zaznacza, że przyjęcie takiej koncepcji może nie być spójne z podziałami historycznymi lub kulturowymi, które są bardziej adekwatne dla celów krajoznawczych. Niemniej jednak wykorzystywanie pojęcia regionu dla określenia terytorialnych jednostek przestrzennych wskazuje na traktowanie podziału przestrzeni jako regionalizacji. Ponadto, tak to jest odbierane przez czytelników czy użytkowników *Kanonu...*: podział administracyjny Polski utożsamiany jest z podziałem Polski na regiony turystyczne. Niesie to za sobą pewne poważne konsekwencje, wynikające z popularyzatorskiego charakteru opracowania oraz traktowania go jako pewnego wyznacznika (można by rzecz – jego kanoniczności).

⁹ Które płynnie przechodzą w walory o genezie naturalnej; w każdym razie trudno je oddzielić, wskazać granicę między walorami turystycznymi a czynnikami fizycznogeograficznymi.

Zaadaptowanie (bez żadnych korekt) podziału administracyjnego kraju jako regionalizacji turystycznej, zaprezentowane w *Kanonie...*, to znów przykład zastosowania kryterium politycznego. Jako że (obecne) województwa mają co najwyżej średni związek z krajoznawczymi uwarunkowaniami/podziałami, to próby analizowania uwarunkowań, rozumienia tak wyznaczonych regionów turystycznych niechybnie doprowadzą do konsternacji. Jakkolwiek z punktu widzenia statystycznego i edytorskiego jest to praktyczne rozwiązanie, jednakże, gdy pochylimy się nad istotą – krajoznawstwem – takie zastosowanie podziału administracyjnego jest nieskuteczne/nietrafne. Co więcej, podział ten jest raczej nietrwały – wraz z reformą administracyjną (czynnik polityczny) taka „regionalizacja turystyczna” automatycznie powinna ulec zmianie¹⁰.

Wykorzystanie podziału administracyjnego kraju do tworzenia regionów turystycznych następowało częściej: wprost (Filipowicz 1970; Naumowicz 2002) lub pośrednio, niejako nieoficjalnie (Bar i Doliński 1978; Kruczek i Sacha 1999).

Wśród wiodących opracowań, w najpopularniejszych regionalizacjach turystycznych, kryteria polityczne wydają się najczęściej wykorzystywane. Nie te związane z turystyką (występowanie atrakcji turystycznych, zagospodarowania turystycznego), ale przede wszystkim granice polityczne i administracyjne. Nawet w tak pozornie odległej od takich założeń propozycji Jędrusika i in. (2012) mimochodem (albo celowo?) wykorzystano częściowo granice państwowe do wyznaczenia granic regionów. Wobec intensywności takich zabiegów warto się zastanowić nad ich przyczynami, a także skutkami. Wszystko to sprawia bowiem wrażenie, że turystykę należy uznać za zjawisko w dużym stopniu polityczne.

Rola czynników politycznych w turystyce – by spróbować bronić takiego podejścia – jest przecież znacząca. Polityka turystyczna regulowana jest w ramach jednostek politycznych, jakimi są państwa oraz modyfikowana lokalnie, w jednostkach samorządowych. Polityka turystyczna największy wpływ ma na zmiany w zagospodarowaniu turystycznym oraz dostępności komunikacyjnej, ale przecież i w jakimś stopniu oddziałuje na walory turystyczne, przede wszystkim antropogeniczne. Od decyzji politycznych zależy nieraz dostępność atrakcji turystycznych (np. miejsca pielgrzymkowe w niektórych krajach), ich zachowanie (np. zabytki) czy wręcz w ogóle ich występowanie (np. imprezy). Państwo „używa” turystyce swoich systemów certyfikacji, np. pomników historii, narodowych miejsc pamięci (albo, jak w Polsce, miejsc pamięci walk i męczeństwa), będących dla turystów rodzajem etykiety *must see* i gwarantem wysokiej jakości. Państwo wspomaga rozwój infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej. Decyduje o podziale środków publicznych, dofinansowaniu określonych inwestycji, niekoniecznie wprost turystycznych, które jednak mogą wpływać ogólnie na funkcjonowanie

¹⁰ Przedstawienie poprawionej regionalizacji turystycznej Polski w 1999 roku autorzy uzasadnili m.in. właśnie nowym podziałem administracyjnym Polski, por.: Kruczek, Sacha (1999).

przestrzeni turystycznej. A zatem kryteria polityczne w regionalizacji turystycznej byłyby w jakimś stopniu możliwe do wykorzystania, z zastrzeżeniem, że są one celowo, świadomie i w sposób uzasadniony zastosowane. Z wcześniejszego przeglądu regionalizacji turystycznych wynika jednak, że najczęściej wykorzystuje się je bez przyjęcia założeń/uzasadnienia, *a priori* albo wręcz pomimo wskazania, że to inne kryteria będą stosowane.

Można się jedynie domyślać (bo żadne wyjaśnienia nie zostały przedstawione), iż przyczyny stosowania podziałów politycznych w regionalizacji turystycznej są bardziej prozaiczne. Po pierwsze, może nią być łatwość ich wykorzystania wraz ze swego rodzaju oswojeniem, przyzwyczajeniem do nich (skutecznie przyczynia się do tego edukacja szkolna): prawie wszędzie stosowane, tak że wydają się wręcz immanentnie związanymi, „naturalnie” występującymi. To jednak karłowata droga na skróty. Po wtóre, mogłoby to wskazywać na dominację ekonomicznego i/lub statystycznego podejścia w badaniach turystycznych czy ogólnie w refleksji nad turystyką, a w przypadku nieświadomego, niecelowego ich stosowania – wręcz o uprzedzeniach. Rynkowe podejście niejednokrotnie domaga się bycia uznanym za to najważniejsze, pierwsze, co można łatwo zauważyć w takich stwierdzeniach: „turystyka jest po to, by tworzyć miejsca pracy”, „by można zarobić”¹¹. Kraje to tak zwane destynacje (czyli kierunki wyjazdów) albo produkty turystyczne – sformułowania typowe dla branży turystycznej, ale, niestety, coraz wyraźniej rozprzestrzeniające się poza to środowisko. Podstawowe wskaźniki wykorzystywane do opisu zjawiska turystyki oparte są na danych statystycznych dotyczących ruchu turystycznego oraz wydatków. Te pozyskiwane są w ramach politycznych jednostek przestrzennych, to znaczy państw lub składających się na nie jednostek administracyjnych. Państwo jest wygodnym i powszechnie stosowanym narzędziem do analizy różnych zagadnień, stąd jego obszar, niejako automatycznie, wykorzystuje się w regionalizacji turystycznej. Problem w tym, czy ma to uzasadnienie. Wydaje się, że nie zawsze lub rzadko, ale nawet wtedy nie przedstawia się uzasadnienia takiego działania.

Stosowanie kryteriów politycznych w regionalizacji turystycznej ma swoje konsekwencje. W przypadku nieuprawnionego ich wykorzystania, lub przypadkowego, to kwestia błędu metodologicznego, co podważa cały efekt końcowy. W innej sytuacji wymagane byłoby precyzyjne objaśnienie znaczenia danego kryterium w opracowanej regionalizacji. Tam, gdzie podziały polityczne zostały wykorzystane jako ramy/kategorie porządkujące dla celów statystycznych itp., jako schemat/matryca (np. w przypadku UN WTO), wtedy nie należy traktować tego jak regionalizacji turystycznej.

¹¹ Taką wręcz agresywną rynkowość możemy niejednokrotnie usłyszeć z ust studentów kierunków turystycznych.

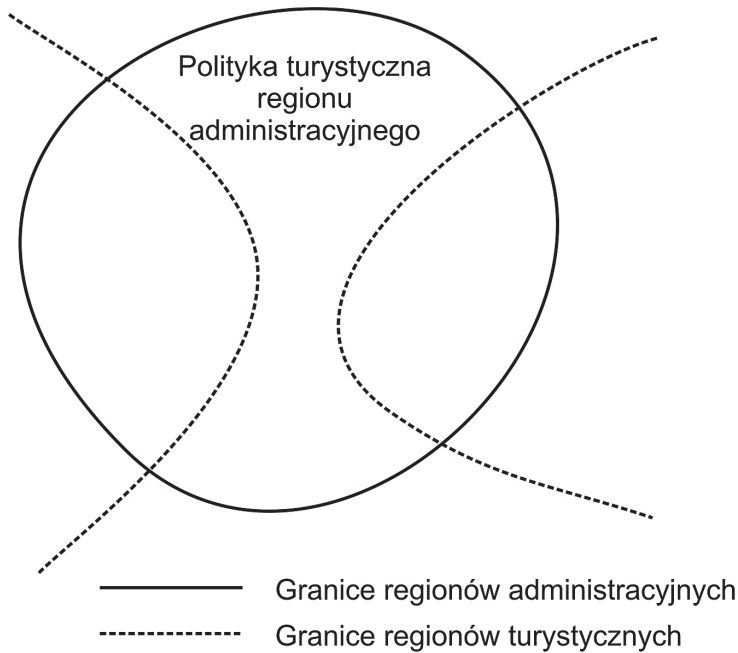
REGIONALIZACJA, REGION TURYSTYCZNY A POLITYKA TURYSTYCZNA

Konsekwencji oraz znaczeń jest jednak więcej. Dotychczas, w omawianych badaniach naukowych, region turystyczny traktowany był jako narzędzie badawcze. Stąd w innych środowiskach (nienaukowych) taki region uznawano za twór teoretyczny – by nie rzec abstrakcyjny – i tym samym różny od regionu turystycznego wykorzystywanego m.in. w polityce regionalnej (turystycznej, gospodarczej), administracji itd. Turystyczny region docelowy (*tourist destination region* – TDR) jako narzędzie polityki nie jest jednak wcale „bardziej „realny””: jest niedookreślony, narzucony, a jego granice są zmienne w czasie i w zależności od czynników decyzyjnych. Wskazują na to także Dredge i Jenkins (2003), powołując się m.in. na uwagi Leipera; ten ostatni zauważa, iż koncepcja TDR przydaje się w badaniach, analizach prowadzonych na polu geograficznych, przestrzennych zagadnień w turystyce, ale problematyczna, niejednoznaczna staje się jego rola jako narzędzia w polityce regionalnej, turystycznej itp. Granice regionów turystycznych (wyodrębnianych na podstawie dominujących walorów turystycznych lub rozkładu ruchu turystycznego) w rzeczywistości nie muszą korespondować z granicami tych, wyodrębnionych na bazie „politycznej”¹² (administracyjnymi, regionalnymi organizacjami turystycznych itp.) (ryc. 2), co w pewien sposób podważa sens planowania polityki turystycznej w regionach administracyjnych.

Powinna ona być spójna i funkcjonować w porozumieniu z innymi jednostkami politycznymi, w ramach których znajdują się pozostałe części regionu turystycznego. Brak spójnego planowania dla regionów turystycznych znajdujących się w obrębie różnych jednostek administracyjnych skutkuje popularnymi w Polsce przypadkami infrastruktury turystycznej kończącej się na granicach gminy, czego najczęstszym przykładem są szlaki rowerowe realizowane na poziomie gminnym, które niejako „na siłę” zapętlają się w granicach gmin, nie znajdując swojej kontynuacji poza ich granicami, mimo ciągłości walorów, będących podstawą wytyczenia szlaku.

Region turystyczny skonstruowany „politycznie” ma przede wszystkim realizować zadania, które przed nim postawiono, dotyczące najczęściej koordynacji i organizacji pracy różnych instytucji i podmiotów (głównie gospodarczych, ale nie tylko); jest – w tym przypadku na niwie turystycznej – elementem zarządzania przestrzenią przez władze. Jakie znaczenie taki region turystyczny ma z punktu widzenia turystów? A jak na to patrzą mieszkańcy? Sprawa jest skomplikowana,

¹² I to nie jest tylko kwestia różnych dróg dochodzenia do stworzenia wspomnianych regionów: regiony turystyczne „polityczne” powstają zwykle odgórnie, przez dzielenie przestrzeni na części, a bywa, że są wręcz narzucane, w odróżnieniu od tych pierwszych, których geneza jest zwykle oddolna, gdyż łączą w sobie miejsca i obszary pod pewnymi względami podobne.

Ryc. 2. Region administracyjny (polityczny) jako przedmiot polityki turystycznej a rzeczywiste regiony turystyczne (opracowanie własne)

Fig 2. Administrative (political) region as a subject of tourism policy and real tourist regions (own elaboration)

bowiem z tych punktów widzenia „polityczny” region turystyczny (jak np. TDR) może mieć z nimi niewiele wspólnego i być nawet w opozycji do regionu turystycznego powstającego/tworzonego oddolnie, może generować konflikty, jak to wyjaśniają Dredge i Jenkins (2003), wskazując, na przykładzie regionu Hunter w Nowej Południowej Walii, na prowadzoną niewydajną, antagonizującą politykę turystyczną jako konsekwencję wyznaczenia/narzucenia przez władze i regionalne organizacje turystyczne „politycznego” regionu turystycznego.

Warto jednak zauważyć, że nawet taka odgórna polityka regionalizacji turystycznej może mieć też inne skutki, zarówno w wymiarze politycznym, jak i społecznym.

POLITYCZNY WYMIAR REGIONU TURYSTYCZNEGO

Regionalizacja turystyczna staje się polityką turystyczną czy elementem polityki historycznej, gospodarczej, czy polityki w ogóle. Może się ona przejawiać oraz skutkować w różnych wymiarach. Kryteria polityczne mogą nie tylko wprost mieć zastosowanie w procesie regionalizacji turystycznej. Albo inaczej – mogą

mieć znacznie większe znaczenie. Oprócz wyznaczania nieodzowne jest zawsze nazywanie regionów.

Historia, polityka (w tym historyczna), pamięć wpływają na to, co staje się w przestrzeni publicznej pożądane, a co zostaje przemilczane. Słowa mają znaczenie, także w przypadku nazewnictwa stosowanego w regionalizacji turystycznej. Jak pisze Giddens, cytując Heideggera, język jest podstawowym warunkiem życia społecznego umożliwiającym nadawanie sensu i stanowi pierwsze i najważniejsze medium ludzkich działań praktycznych (cyt. za: Czech 2010). Nieuwzględnianie określonych nazw, terminów może prowadzić do ich (celowej) likwidacji w świadomości zarówno określonej grupy ludzi, żyjących na danym terenie, jak i obcych (turystów, ludzi z zewnątrz, nieświadomych często historyczno-politycznych uwarunkowań). Ponadto, w ramach prowadzonej polityki, można (próbować) wprowadzić zupełnie nowe nazwy, niemające uzasadnienia ani związków z daną przestrzenią. Przykładem tego jest całkowite pominięcie w regionalizacji turystycznej Czech¹³ nawiązań w nazewnictwie i w samej regionalizacji turystycznej (ale także fizycznogeograficznej) pasma górskiego Sudetów traktowanych jako specyficzny region geograficzny i kulturowy (przynajmniej do lat 40. XX wieku).

Sudety mają dla Czechów znaczenie ambiwalentne: to obszar atrakcyjny krajobrazowo, wykorzystywany intensywnie w turystyce, z wieloma atrakcjami na liście światowego dziedzictwa, jednocześnie zaś kulturowo okaleczony, pełen trudnego dziedzictwa wysiedlonych Niemców sudeckich, źródło politycznych sporów, złej woli, jątrzących reminiscencji oraz obopólnych win, jakie przypisuje się zarówno Niemcom, jak i Czechom. *Sudetenland* to nazwa regionu znacznie wykraczającego poza granice Sudetów rozumianych w kategoriach fizycznogeograficznych. Obejmował on tereny graniczące z III Rzeszą i które zamieszkiwali w większości Niemcy, nazywani *Sudetakami*. Dnia 20 lutego 1938 roku podczas przemówienia w Reichstagu Hitler zapowiadał, iż Niemcy nie pozostaną obojętne wobec losu 10 mln Niemców żyjących poza granicami Rzeszy. W praktyce oznaczało to (na razie) polityczną groźbę wobec państw, w których ci obywatele żyli. Następnie 21 września 1938 roku pod naciskiem rządów Wielkiej Brytanii i Francji Czechosłowacja ugięła się przed żądaniami III Rzeszy i zgodziła się na cesję terytorialną obszarów zamieszkiwanych przez Niemców sudeckich. Utraciła w ten sposób swoje graniczne fortyfikacje (Linia Benesa), najbardziej uprzemysłowione obszary, uległa paraliżowi komunikacyjnemu, a wszystko przy aprobacie swoich niemieckich obywateli. W anektowanych Sudetach znalazło się

¹³ Cenną regionalizację turystyczną, wykorzystywaną w Czechach zarówno w sprawozdawczości turystycznej, jak i we wszystkich niemal materiałach, broszurach przygotowywanych z myślą o turystach, opracowała czeska organizacja turystyczna: Česká centrála cestovního ruchu – Czech-Tourism.

ponad 738 tys. Czechów, co przeczyło niemieckiej propagandzie, iż zabierane są jedynie „czysto” niemieckie obszary Czechosłowacji (Kozieński 1989)¹⁴.

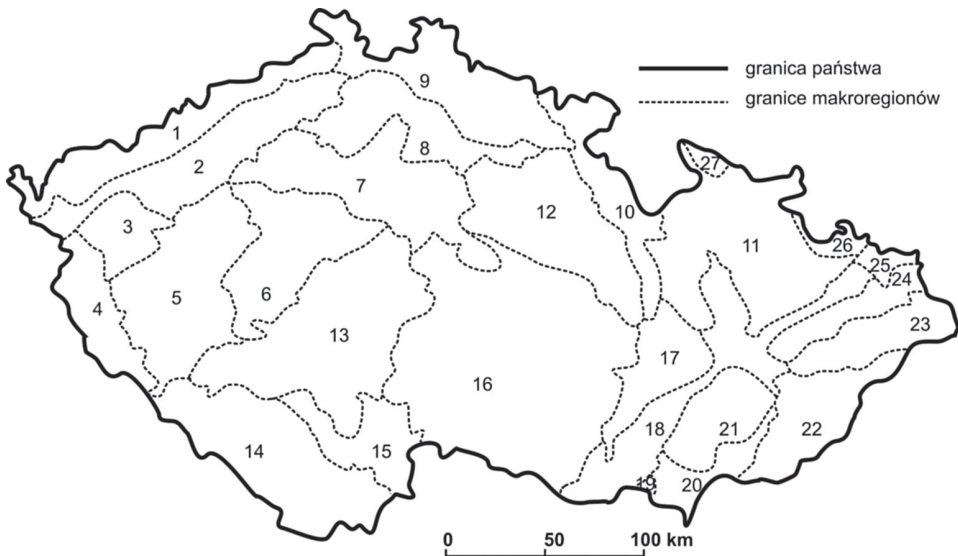
Nazwa *Sudety* „irytuje” niektórych czeskich polityków, ale i zwykłych ludzi. Mówi o tym wprost Mikšíček wraz z zespołem (2004), za przyczynę uznając trudną historię, obawę przed niemieckimi żądaniem rekompensat, trudność w rozdzieleniu tego, co niemieckie od tego, co czeskie w kulturze i dziedzictwie regionu.

W granicach dzisiejszej Republiki Czeskiej znajdują się 3 krainy historyczne: Bohemia (Czechy), Morawy i Śląsk. Północne pogranicze kraju wyznaczają Sudety, które tym samym wchodzi w skład Czech, Śląska i marginalnie Moraw. To najwyższe tu pasmo górskie, więc należałoby oczekiwać, iż zostanie zauważone w podstawowych regionalizacjach kraju, nawiązując także do podziałów po północnej stronie Sudetów. Kondracki (1996) wydzielił w Czeskiej Republice 27 makroregionów fizycznogeograficznych, wśród nich znajdują się Sudety Zachodnie, Środkowe i Wschodnie (ryc. 3). Zasadniczo podział ten zgadza się z czeskim, aczkolwiek Czesi w swojej regionalizacji fizycznogeograficznej nie używają nazwy *Sudety*¹⁵, a zastępują je nazwą *Krkonošsko-jesenická soustava*, którą dzielą na 3 podrzędne jednostki, nie nawiązując w nazewnictwie do popularnego w Polsce podziału na Sudety Zachodnie, Środkowe i Wschodnie (tab. 1).

Wydawać by się mogło, że leżące na północy Czech Sudety są takim wręcz naturalnie wyodrębniającym się regionem turystycznym. Wskazywałyby na to czynniki fizycznogeograficzne i krajobrazowe, tradycje turystyczne i historia rozwoju turystyki po obu stronach obecnej polsko-czeskiej granicy. Tymczasem regionów turystycznych w Czechach jest 17, większość z nich pokrywa się z podziałem administracyjnym (tab. 1). Konsekwentnie nie występuje tam nazwa *Sudety*. Potwierdza to, iż regionalizacja turystyczna jest przez jej twórców traktowana jako narzędzie polityki turystycznej (i statystycznej sprawozdawczości). Zasady nazywania regionów turystycznych nie są konsekwentne. Część z nich nawiązuje do jednostek fizycznogeograficznych lub sąsiedztwa, niektóre do nazw województw, a jeszcze inne do krain historycznych.

¹⁴ Aneksję pogranicza z Niemcami Czesi uznali za zdradę, zarówno Zachodu, jak i swoich niemieckich obywateli. Po wojnie z całej Czechosłowacji wysiedlono ponad 2,25 mln Niemców (Mikšíček i in. 2004). Sudety uległy znacznemu wyludnieniu i zredukowaniu tkanki osadniczej. Wiele miejscowości opuszczonych przez Niemców popadło w ruinę, a następnie zostało wyburzonych. Jak podaje Mikšíček i in. 2004 po 1945 roku z terenów *Sudetenlandu* zniknęło około 3000 gmin, ich części oraz przysiółków.

¹⁵ Sprawa jest bardziej skomplikowana i wymagałaby jeszcze pogłębionych badań. Wrzosek w 1960 roku wśród regionów fizjograficznych Czechosłowacji wymienia Sudety Zachodnie, Środkowe i Wschodnie. Nie jest to jego autorska regionalizacja – powołuje się na prace czeskiego badacza J. Hromadki. Faktem jest, że granice regionów nie zmieniły się zasadniczo, natomiast nazwy tak: teraz obowiązują inne niż te sprzed pół wieku.

Ryc. 3. Regiony fizycznogeograficzne Czech według Kondrackiego (1996) (opracowanie własne)

Fig. 3. Physical-geographical regions of the Czech Republic according to Kondracki (1996) (own elaboration)

1 – Rudawy, 2 – Pogórze Rudawskie, 3 – Wyżyna Karlowarska, 4 – Las Czeski, 5 – Wzgórza Pilzneńskie, 6 – Region Brdy, 7 – Płyta Środkowoczeska, 8 – Płyta Północnoczeska, 9 – **Sudety Zachodnie**, 10 – **Sudety Środkowe**, 11 – **Sudety Wschodnie**, 12 – Płyta Wschodnioczeska, 13 – Wyżyna Środkowoczeska, 14 – Szumawa, 15 – Kotliny Południowoczeskie, 16 – Wyżyna Czesko-Morawska, 17 – Wyżyna Brneńska, 18 – Podkarpacie Zachodnie, 19 – Karpaty Południowomorawskie, 20 – Kotlina Południowomorawska, 21 – Karpaty Środkowomorawskie, 22 – Karpaty Słowacko-Morawskie, 23 – Beskidy Zachodnie, 24 – Pogórze Zachodniobeskidzkie, 25 – Brama Morawska, 26 – Nizina Śląska, 27 – Pogórze Sudeckie

Regionalizacje turystyczne mogą też (celowo bądź mimochodem) wspierać lokalne regionalizmy. Od chwili, gdy dziedzictwo kulturowe/narodowe jest włączane do oferty turystycznej, turystyka może stać się narzędziem tworzenia, (re)konstruowania czy wzmacniania tożsamości etnicznej (Palmer 1999), co może przekładać się np. na rozwój regionalnych wspólnot. Szczególnie gdy granice regionów turystycznych zbliżone są lub nakładają się w jakimś stopniu na zasięg występowania kultury (mniejszościowej) – w takiej sytuacji procesy (re)konstruowania tożsamości mogą przebiegać sprawniej, mają ułatwioną sytuację. Gdy elementy produktu turystycznego związane z dziedzictwem kulturowym pochodzą tylko i wyłącznie z jednego zasobu kulturowego, wtedy turystyka, polityka turystyczna, umiejętnie wykorzystana, ale i niecelowo, przy okazji wspiera lokalną etniczną tożsamość. Ukazuje np., z czego jakaś grupa jest dumna, a z drugiej strony, uzewnętrznia w prosty, stereotypowy sposób, czym się różni od innych.

Uzasadnia, że oni to nie my i *vice versa*. A turyści mogą nabrać przekonania, że odwiedzany region naprawdę tworzy osobną jednostkę w kategoriach kulturowych/etnicznych, a tym samym ma prawo do własnej drogi (politycznej).

Można to zilustrować na przykładzie Hiszpanii. Z uwagi na to, iż jest ona jednym z głównych letnich celów wyjazdów turystycznych, najczęściej spotykamy się z drobiazgową regionalizacją turystyczną hiszpańskich wybrzeży. Pozwala

Tab. 1. Regionalizacje obszaru Sudetów (Krkonoško-jesenická soustava) w Czechach
Tab. 1. Regionalizations of the Sudetes Mountains (Krkonoško-jesenická soustava) in the Czech Republic

Administracyjna	Turystyczna		Fizycznogeograficzna
	regiony	oblastí	
Ústecký kraj	Severozápadní Čechy	České Švýcarsko	– Šluknovská pahorkatina – Lužické hory
Liberecký kraj	Českolipsko a Jizerské hory	Českolipsko	– Žitavská pánev – Ještědsko-kozákovský hřbet
		Jizerské hory	– Frýdlantská pahorkatina – Jizerské hory
Královéhradecký kraj	Český ráj	–	– Ještědsko-kozákovský hřbet – Krkonošské podhůří
	Krkonoše a Podkrkonoší	–	– Krkonošské podhůří – Krkonoše
		–	– Broumovská vrchovina – Podorlická pahorkatina
	Královéhradecko	Kladské pomezí	– Podorlická pahorkatina
Pardubický kraj	Východní Čechy	Orlické hory a Podorlicko	– Orlické hory – Kladská kotlina – Králický Sněžník
		Králický Sněžník	– Podorlická pahorkatina – Zábřežská vrchovina
		Českomoravské pomezí	– Zábřežská vrchovina – Nízký Jeseník
		–	–
Olomoucký kraj	Střední Morava a Jeseníky	Střední Morava	– Zábřežská vrchovina – Mohelnická brázda – Hanušovická vrchovina – Králický Sněžník – Rychlebské hory – Zlatohorská vrchovina – Hrubý Jeseník – Vidnavská nížina – Žulovská pahorkatina

		Jeseniky – zapad	– Zlatohorská vrchovina – Nížký Jeseník
Moravskoslezský kraj	Severní Morava a Slezsko	Jeseníky – východ	– Zlatohorská vrchovina – Nížký Jeseník
		Opavské Slezsko	– Nížký Jeseník
		Poodří – Moravské Kravaňsko	– Nížký Jeseník

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.czechtourism.cz/nase-sluzby-pro-vas/spoluprace-s-regiony/mapa-turistickych-regionu-a-oblasti,-kontakty/> [dostęp: 27.06.2016] oraz <http://geoportal.cuzk.cz/Geoprohlizec/default.aspx?wmcid=9590> [dostęp: 8.09.2016]

Source: Own elaboration based on: <http://www.czechtourism.cz/nase-sluzby-pro-vas/spoluprace-s-regiony/mapa-turistickych-regionu-a-oblasti,-kontakty/> [access: 27.06.2016] and <http://geoportal.cuzk.cz/Geoprohlizec/default.aspx?wmcid=9590> [access: 8.09.2016]

ona na turystyczną identyfikację fragmentów liczącej ponad 3900 km hiszpańskiej linii brzegowej, krajobrazowo przecież – z uwagi na wysoki stopień nasycenia infrastrukturą turystyczną – dosyć zunifikowanej (*sun, sea and concrete*). Popularne wśród turystów „costy”¹⁶ mają raczej neutralny politycznie wydźwięk, a ich nieco afektowane nazwy (Wybrzeże Słońca, Wybrzeże Światła) przyciągają turystów obietnicą udanych wakacji nad wodą (zob. przypis 16). Czynniki polityczne i odmienności regionalne nie mają tu w zasadzie „nic do powiedzenia”, podstawą regionalizacji turystycznej są walory wypoczynkowe wybrzeża i skupienie infrastruktury turystycznej albo postawione cele marketingowe czy reklamowe.

Dla pozostałych form turystyki (zwłaszcza poznawczej, w tym kulturowej), na terenie całego kraju, zwykło się używać (popularne przewodniki turystyczne, Internet) regionalizacji opartej na kryteriach historyczno-kulturowych, zaś dla potrzeb statystyki turystycznej (np. Eurostat) – podziału administracyjnego; obie te regionalizacje są najczęściej tożsame (tab. 2, kolumna pierwsza)¹⁷. W wybranych polskich opracowaniach z zakresu geografii turystyki zwykło się używać regionalizacji turystycznej Hiszpanii według Koliiby (2000), ale różnice nie są wielkie: autor wykorzystuje jednostki średniego szczebla podziału administracyjnego do wyznaczenia regionów turystycznych (tab. 2), co koryguje bądź łagodzi w jakimś stopniu niedogodności wcześniej wskazanych podziałów turystycznych Hiszpa-

¹⁶ Costa Verde, Costa Vasca, Costa de Galicia, Costa de Cantabria, Costa Brava, Costa Maresme, Costa del Garraf, Costa Dorada, Costa de Valencia, Costa Blanca, Costa Cálida, Costa de Almería, Costa Tropical, Costa del Sol, Costa de La Luz.

¹⁷ Hiszpania jest krajem, którego historia dobitnie ilustruje polityczne uwarunkowania regionalizacji (w tym wypadku administracyjnej). Kraj, który obecny kształt zyskał dopiero w XVIII wieku, wymagał unifikacji – służyć temu miało wiele reform administracyjnych, niektóre wbrew podziałom kulturowym i historycznym. Dopiero w XX wieku powrócono, nie bez wyjątków, do tradycyjnych układów regionalnych (zob.: Szul 2015).

nii. W sumie jednak nadal mamy do czynienia z polityczno-turystyczną regionalizacją. Konsekwencji tego może być co najmniej kilka.

Dzięki takim „zabiegom” w pierwszej kolejności wspiera się (mimocho-dem?) obraz Hiszpanii zróżnicowanej, jako kraju wielu regionalizmów, o silnych tendencjach odśrodkowych (zwłaszcza w przypadku Katalonii i Kraju Basków). Podróże do tak sprecyzowanych regionów turystycznych, z jednej strony, pozwalają turystom doświadczać ich odmienności kulturowych, z drugiej – utrwalają obraz Hiszpanii jako państwa, w którym tożsamości regionalne są niekiedy silniejsze od tożsamości ogólnohiszpańskiej¹⁸ (zob.: Szul 2015). Jednocześnie jednak, można przypuszczać, że buduje to klimat zrozumienia (wśród turystów) dla dążeń separatystycznych czy autonomicznych poszczególnych regionów Hiszpanii. Operowanie na gruncie turystycznym takimi nazwami, jak Kraj Basków zamiast np. bardziej neutralna Baskonia, analogicznie do innych regionów, utrwała również – poprzez turystykę – przekonanie o kulturowej odrębności mieszkańców tego regionu i ich prawach do samostanowienia na ziemi, którą zamieszkują. Potwierdza to także, że nazewnictwo w regionalizacji turystycznej – w tym przypadku – ma więcej niż tylko marketingowe, wizerunkowe znaczenie.

REGIONY TURYSTYCZNE NARZĘDZIEM POLITYKI TURYSTYCZNEJ I IDENTYFIKACJI W SKALI LOKALNEJ

Regionalizacje turystyczne w skali ponadregionalnej tworzone są zazwyczaj odgórnie, są narzędziem międzynarodowej i krajowej polityki turystycznej lub sprawozdawczości. Te zaś, które tworzone są oddolnie, powstają z podobnych przyczyn, ale są zazwyczaj wynikiem lokalnych potrzeb czy też odzwierciedlają lokalne „sojusze”, zakreślają pole podobnych celów, aspiracji, współpracy regionalnej. Elementem integrującym są często w miarę jednorodne walory turystyczne, na bazie których „inicjatorzy regionu” chcą budować wspólny, konkurencyjny produkt turystyczny. Jego tworzenie wymaga współpracy różnych podmiotów (np. instytucji), usługodawców czy zaangażowania wielu urządzeń infrastruktury, w tym turystycznej. Powołanie do życia na równi z nazwaniem jakiegoś (zwykle) mikroregionu to przejaw polityki, celowo przyjętej strategii, gdyż ogniskuje uwagę turystów, pozwala spojrzeć na wyodrębnioną przestrzeń jak na coś wyróżniającego od otoczenia (nawet jeśli w istocie wcale tak nie jest). W tym ujęciu regiony potrzebują „chwytnych” nazw i – niekoniecznie wyraźnie – określonych granic. Stają się zarówno przydatnym narzędziem marketingu terytorialnego, jak i przedmiotem przestrzennej identyfikacji. Natomiast zainteresowane wyodrębnieniem z przestrzeni turystycznej regionu gminy dążą do jego formalizacji w jakiejś najbardziej przydatnej z punktu realizowanych założonych celów formie. Może być

¹⁸ Co w dużej mierze jest prawdą.

Tab. 2. Podziały administracyjne i turystyczne Hiszpanii
 Tab. 2. *Administrative and tourism divisions of Spain*

Regiony administracyjne i turystyczne	Regiony turystyczne według Koliby (2000)	
Andaluzja*	Region Południowy	Almeria, Kadyks, Kordowa, Grenada, Huelva, Jaén, Sewilla, Málaga
Baleary		Baleary
Nawarra	Region Północno-Wschodni	Region Północno-Wschodni: Navarra, Barcelona, Gerona, Lérida, Terragona, Huesca, Saragossa
Katalonia		
Aragonia		
Walencja	Region Wschodni	Teruel, Castellón de la Plana, Alicante, Walencja, Murcia, Albacete
Murcja		
Kastylija-La Mancha		
Madryt	Region Centralny	Valladolid, Soria, Segovia, Ávila, Madryt, Guadalajara, Cuenca, Toledo
Kastylija i León		
Galicja	Region Północno-Zachodni	Burgos, León, Palencia La Coruña, Lugo, Orense, Pontevedra, Santander, Oviedo, Álava, Guipúzcoa, Vizcaya, Logroño
Kantabria		
Asturia		
Kraj Basków		
La Rioja		
Estremadura	Region Zachodni	Cáceres, Badajoz oraz: Zamora i Salamanca (Kastylija i León)
Wyspy Kanaryjskie	Wyspy Kanaryjskie	Las Palmas i Santa Cruz de Tenerife
Ceuta	–	–
Melilla	–	–

* Pogrubiono regiony szczególnie silnych regionalizmów / *Regions with the strong sense of regionalism are bold*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Warszzyńska (2000)

Source: Own elaboration based on Warszzyńska (2000)

to euroregion, klaster turystyczny (zob.: Kusa 2008), partnerstwo czy region zdefiniowany poprzez formę ochrony przyrody lub krajobrazu kulturowego (np. park kulturowy). Forma prawna, choć z punktu widzenia turystów mało istotna (chyba że jest wykorzystywana w charakterze jednej z form turystycznej certyfikacji), pozwala na realizowanie celów przyjętej polityki turystycznej, promocji, pozyskiwania środków finansowych z różnych źródeł itp., czyli zadań gospodarczych oraz politycznych. Z uwagi na ów wielce partykularny charakter tak wyodrębnianych regionów turystycznych w jednej przestrzeni możemy mieć do czynienia z wieloma, nakładającymi się często, regionami turystycznymi.

Jednym z przykładów takich mikroregionów turystycznych, powstałych z inicjatywy oddolnej, jest mający status parku kulturowego¹⁹ obszar Doliny Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej. Na stosunkowo niewielkim obszarze dna Kotliny Jeleniogórskiej znajduje się kilkadziesiąt założeń parkowo-pałacowych, tworzących malownicze historyczne krajobrazy kulturowe. Nagromadzenie waleń i ich stosunkowa jednorodność stylowa stały się pierwotnym impulsem do ich turystycznego wykorzystania, wspólnej promocji, nawiązania współpracy właścicieli historycznych obiektów oraz objęcia założeń kompleksową ochroną. Park kulturowy, sformalizowany pod nazwą Park Kulturowy Kotliny Jeleniogórskiej²⁰ (oraz wydzielenie go na podstawie lokalizacji w kotlinie wielu zabytkowych założeń parkowo-pałacowych), zawdzięcza istnienie Związkowi Gmin Karkonoskich, współpracujących z samorządami gmin Mysłakowice, Kowary i Podgórzyn oraz, założonej w 2005 roku jako organizacja pożytku publicznego, Fundacji Pałaców i Ogrodów. Fundację zainicjowały spółki zarządzające pałacami w Karpnikach i Wojanowie oraz pałacem Paulinum w Jeleniej Górze (Korzeń 2008). Niebagatelne znaczenie miało również zaangażowanie i wsparcie indywidualnych osób, mieszkańców regionu, m.in. właścicieli zamku w Łomnicy. Cele biznesowe splotły się tu z fascynacją regionem, jego krajobrazem i dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym oraz troską o jego przyszłość. Powstanie parku kulturowego to także zadanie polityczne, gdyż jednym z ambitnych celów Fundacji jest wpis zespołu zabytkowych założeń w Kotlinie Jeleniogórskiej na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Lista, prestiżowa i mająca w turystyce niebagatelne znaczenie, jest swego rodzaju wypadkową rzeczywistych, uniwersalnych wartości oraz skutecznego lobbingu²¹.

Może także dochodzić do sytuacji, gdy pewne obszary, podobne pod wieloma względami, nie znalazły się w obrębie regionu turystycznego. Przyczyną tego

¹⁹ Park kulturowy to prawna forma ochrony krajobrazu kulturowego, powoływana do życia z inicjatywy rad gmin w konsultacji z generalnym konserwatorem zabytków (Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003 nr 162, poz. 1568).

²⁰ Zastanawiające jest nieużycie w nazwie parku kulturowego nośnego hasła Doliny Pałaców i Ogrodów. Czyżby kojarzyła się ona zbyt mocno z produktem turystycznym Fundacji?

²¹ Nieprzypadkowo gros obiektów z listy znajduje się w kręgu tzw. cywilizacji Zachodu.

były kwestie organizacyjne czy administracyjne – niemożność uzgodnienia współpracy. Ale także przynależność do innego województwa (innych programów gospodarczych, pomocowych) stanowi granicę współpracy, a tym samym granicę regionu turystycznego. Polityczne uwarunkowania wpływają na oddolne tworzenie regionów turystycznych.

REGIONY TURYSTYCZNE A TOŻSAMOŚĆ

Problemem niezbadanym dotychczas w polskiej literaturze naukowej jest wpływ regionalizacji turystycznych na tożsamość regionalną. Tożsamość ta jest przecież wynikiem skomplikowanych procesów historycznych, społeczno-kulturowych, ale podlega również politycznym lub ideologicznym manipulacjom.

Można przypuszczać, iż stopień identyfikacji społeczności regionalnych z regionem turystycznym może zależeć od dwóch co najmniej czynników: siły i charakteru istniejącej (konkurencyjnej wobec turystycznej) tożsamości regionalnej oraz roli i znaczenia turystyki w życiu, gospodarce i kulturze regionu. W pierwszym przypadku możemy przypuszczać, iż im silniejsza jest tożsamość i multifunkcyjność regionów (historyczno-kulturowych czy polityczno-administracyjnych), tym słabsza pozycja regionów turystycznych, istniejących głównie na użytek ludzi z zewnątrz – turystów. Region turystyczny to jedynie jedno z „luster”, w którym się on „przegląda”. Analogicznie zatem: im silniejsza rola turystyki w życiu i gospodarce regionu przy współistnieniu silnej tożsamości regionalnej, tym większego można spodziewać się utożsamienia regionu politycznego, historyczno-kulturowego z regionem turystycznym.

W trzeciej, hipotetycznej, sytuacji region turystyczny może tworzyć, kreować tożsamość:

1) zastępczą, z braku innej, ukształtowanej pod wpływem długotrwałych procesów politycznych, historycznych czy kulturowych albo też

2) zupełnie „nową” z uwagi na intensywność procesów społeczno-kulturowych będących konsekwencją rozwoju turystyki, w oderwaniu jednak od wcześniej skonstruowanych tożsamości lub

3) „sztuczną”, „marketingową”, forsowaną przez np. określone lobby ze względu na silne partykularne interesy związane z rozwojem turystyki na danym obszarze.

W pierwszym wspomnianym przypadku powodem tego mogą być zawirowania polityczno-historyczne, wymiana ludności (czyli nośnika tożsamości), skomplikowana struktura społeczno-kulturowa lub etniczna, niekiedy brak jakichkolwiek przestrzennych, krajobrazowych czy historycznych podstaw identyfikacji i wiele innych. Region turystyczny jest zatem tym, co łączy, nadaje sens, nazywa określoną przestrzeń i jej mieszkańców, teraz, w aktualnej sytuacji, tak, jak

w przypadku Ziem Zachodnich i Północnych w Polsce. Nawiązując do drugiego scenariusza, można zastanawiać się zatem, z czym bardziej przede wszystkim identyfikują się mieszkańcy hiszpańskiego wybrzeża określanego jako *Costa del Sol*: z wybrzeżem, z regionem turystycznym i całą Andaluzją, zważywszy na fakt, jak silny jest wpływ turystyki (głównie napływu ludzi z różnych narodowości i kręgów kulturowych) na życie i krajobraz tej części wybrzeża Hiszpanii. Trzecią możliwość opisuje sytuacja, gdy z regionem utożsamiają się głównie jego twórcy, wypełniają go treścią, ściągają i utrzymują zainteresowanie różnych grup interesu, w tym turystów.

Taka „nowa” tożsamość bywa ulotna, niestała, z różnych przyczyn też łatwo (gdy kończą się interesy lub gdy nie wychodzą poza etap planowania) rozmywa się, wygasa. Przykładem jest tutaj sztuczny twór nazywany *Subregionem turystycznym Ślęży*, który miał wyznaczać kierunki współpracy regionalnej w zakresie turystyki dolnośląskich gmin sąsiadujących (w szerokim, dość swobodnym rozumieniu) z Masywem Ślęży: Kobierzyc, Żórawiny, Kątów Wrocławskich, Sobótki, Marcinowic, Jordanowa Śląskiego, Mietkowa, Dzierżoniowa, Niemczy oraz Łagiewnik. Pomimo rozbudowanych planów strategicznych (2009) koncepcja subregionu oraz wspólnych przedsięwzięć turystycznych i celów realizowanych przez gminy pozostała w dużej mierze wizją jej twórców: Dolnośląskiej Organizacji Turystycznej.

PODSUMOWANIE

Region turystyczny jest konstruktem sztucznym. Rola czynników związanych z walorami turystycznymi, ich charakterem i rozmieszczeniem, a nawet ruchem turystycznym, w procesach regionalizacji pozostaje kwestią akademicką, mieszczącą się w zakresie opisu i porządkowania przestrzeni. Wydaje się, że – nawet pomimo różnych deklaracji twierdzących co innego – bardzo często i ochoczo kryteria polityczne brane są pod uwagę do wyznaczania granic regionów turystycznych. Wielokrotnie można było zaobserwować, iż podziały polityczne wprost zostały potraktowane jako regionalizacja turystyczna. Ma to swoje korzyści (łatwość wykonania regionalizacji) i niekorzyści, przy czym te ostatnie przeważają, jeśli stawiamy pytania o istotę regionu turystycznego i regionalizacji turystycznej.

W praktyce region turystyczny chyba częściej kreowany jest, niejako *a priori*, na użytek i jako narzędzie prowadzonej polityki w różnej skali, zarówno *stricte* polityki turystycznej, gospodarczej, jak i zabarwionej ideologicznie, np. polityki historycznej.

Posługiwanie się taką samą nazwą dla określenia różnych zjawisk w przestrzeni turystycznej może prowadzić do błędnych, w najlepszym razie niepełnych wniosków. Nazywanie regionów jest procesem równie ważnym, jak samo wyod-

rębnienie ich z przestrzeni. Region turystyczny może być również wykorzystywany (jako wyraz prowadzonej polityki) do tworzenia, rekonstruowania nowej świadomości regionalnej, przebudowy już istniejących tożsamości w zależności od roli turystyki w gospodarce i kulturze regionów lub też procesy te mogą być naturalną konsekwencją zjawisk społeczno-kulturowych i psychologicznych zachodzących pod wpływem turystyki.

SUMMARY

Tourist regions are subjects of scientific studies, useful in the description of tourist space and tools of effective destination management as well. Artificial by nature they are intentionally created on the basis of arbitrary criterions.

Authors take into consideration the chosen regionalization proceedings and tourist regions not in a context of their tourist attractiveness but theoretical foundations of their distinction. Chosen criteria result practically in specific technical proceedings of space delimitation into tourist regions but also support reaching different cognitive, educational, economical, market, social, cultural and – at last – political or ideological goals. Even rough review of tourist regions shows that most of them have the character of political regions: states, group of states or administrative units. There are many reasons of described situation, including the fact that a political region is always an addressee of politics conducted by “somebody” and “for something”, to achieve aims. The political-tourist region is organized and fitted with different institutions established to realize, monitor and evaluate political aims and to collect statistical data. Statistics and economy are the main reasons of using political regions in tourism.

Tourist regions are also established on the basis of other criteria – they might become (intentionally or as a natural consequence) a source of spatial, social or even cultural identification. It creates a new regional identity especially in places where other socially useful waypoints don't exist. A tourist region is constructed but it can also “create”, integrating or antagonizing. In the paper authors point out that a naming of regions is the equally important and also often political phenomenon as their distinction from the space.

All described phenomena are illustrated on the basis of the selected, purposefully given examples (the case studies) which, in the authors' opinion, explain mentioned issues in the best way.

Translated by: Dagmara Chylińska and Gerard Kosmala

LITERATURA

- Bar R., Doliński A., 1978: *Turystyka*, WSiP, Warszawa.
- Bergmann E. F., 1995: *Human Geography. Cultures, Connections and Landscapes*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Cabaj W., Kruczek Z., 2009: *Podstawy geografii turystycznej*, Proksenia, Kraków.
- Czech F., 2010: *Koszmarne scenariusze. Socjologiczne studium konstruowania lęku w dyskursie politycznym*, Wyd. UJ, Kraków, 25.
- Dredge D., Jenkins J., 2003: *Destination place identity and regional tourism Policy*, *Tourism Geographies*, 5 (4), 383–407.
- Filipowicz Z., 1970: *Problemy ekonomiczne turystyki*, Sport i Turystyka, Warszawa.

- Jędrusik M., Makowski J., Plit F., 2012: *Geografia turystyczna świata. Nowe trendy. Regiony turystyczne*, Wyd. UW, Warszawa.
- Koliba A., 2000: *Hiszpania*, [w:] J. Warszńska (red.), *Geografia turystyczna świata*, cz. 1, PWN, Warszawa, 11–31.
- Kondracki J., 1996: *Fizycznogeograficzna regionalizacja Czech, Słowacji, Węgier i Rumunii w układzie dziesiętnym*, *Przeł. Geogr.*, 68/3–4, 457–466.
- Korzeń K., 2008: *Park Kulturowy Kotliny Jeleniogórskiej. Prezentacje*, *Urbanista* 11, 22–25. Pozyskano z: http://www.dolinapalacow.pl/zdjecia/2008_11-Park_Kulturowy_Kotliny_Jeleniogorskiej%20-Urbanista.pdf [dostęp: 1.09.2016].
- Kozak M. W., 2009: *Regiony turystyczne: aspekty użyteczności pojęcia*, *Folia Turistica*, 21, 185–202.
- Kozeński J., 1989: *Czechosłowacka jesień 1938*, Instytut Zachodni, Poznań, 51–64.
- Kruczek Z., 2008a: *Europa. Geografia. Geografia turystyczna*, Proksenia, Kraków.
- Kruczek Z. (red.), 2008b: *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej*, Proksenia, Kraków.
- Kruczek Z., 2009: *Region turystyczny jako przedmiot edukacji*, *Folia Turistica*, 21, 51–70.
- Kruczek Z., Sacha S., 1999: *Geografia atrakcji turystycznych Polski*, Proksenia, Kraków, 66.
- Kruczek Z., Zmyślony P., 2010: *Regiony turystyczne*, Proksenia, Kraków.
- Kurek W. (red.), 2012a: *Regiony turystyczne świata*, cz. 1, PWN, Warszawa.
- Kurek W. (red.), 2012b: *Regiony turystyczne świata*, cz. 2, PWN, Warszawa.
- Kusa R., 2008: *Uwarunkowania rozwoju klastrów turystycznych*. Pozyskano z: http://www.zarz.agh.edu.pl/rkusa/ZZ_P28_08%20UwarunkowaniaRozwojuKlastrowTurystycznych.pdf [dostęp: 27.06.2016].
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2008: *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
- Liszewski S., 2003: *Region turystyczny*, *Turyzm*, 13, 1, 43–54.
- Liszewski S., 2008: *Ewolucja poglądów na temat regionu turystycznego. Od regionu krajoznawczego po funkcjonalny*, [w:] G. Gołębski (red.), *Turystyka jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, Akademia Ekonomiczna, Poznań, 127–135.
- Łęcki W., 2005 (red.): *Kanon krajoznawczy Polski*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Mazurski K. R., 2009: *Region turystyczny jako pojęcie*, *Folia Turistica*, 21, 7–15.
- Mikšiček P. i in., 2004: *Zmizelé Sudety/Das verschwundene Sudetenland*, Wyd. „Ceský les”, Domazlice, 38–264.
- Naumowicz K., 2002: *Regionalizacja turystyczna Polski: regiony turystyczne*, Wyższa Szkoła Biznesu, Piła.
- Palmer C., 1999: *Tourism and the symbols of identity*, *Tourism Management*, 20, 313–321.
- Sobotka S., 2014: *Próba wyznaczenia obszarów o najwyższym stopniu wykorzystania turystycznego jako przesłanki do regionalizacji turystycznej Polski*, *Turyzm*, 24/2, 35–43.
- Szul R., 2015: *Regionalizm w Hiszpanii*, MAZOWSZE. *Studia Regionalne*, 16, 13–51.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003 nr 162, poz. 1568.
- Warszńska J., 1990 (red.): *Regionalna geografia turystyczna świata*, cz. I: *Europa i ZSRR*, cz. II: *Kraje pozaeuropejskie*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Warszńska J., 2000 (red.): *Geografia turystyczna świata*, cz. 1, PWN, Warszawa.
- Wilczyński W., 1997: *Ewolucja pojęcia regionu w literaturze geograficznej*, *Rocznik Świętokrzyski*, 24, seria B – Nauki Przyrodnicze, 117–129.
- Wrzosek A., 1960: *Czechosłowacja*, PWN, Warszawa.
- Zmyślony P., 2003: *Region turystyczny w ujęciu ekonomicznym*, *Turyzm*, 13, 1, 105–115.

Netografia

http://www.czechtourism.cz/getmedia/b0d295fd-4af6-4426-8680-26e5b80018f6/29_01_10_mapa_turistických_regionu_cr.jpg.aspx [dostęp: 27.06.2016].

<http://www.czechtourism.cz/nase-sluzby-pro-vas/spoluprace-s-regiony/mapa-turistických-regionu-a-oblasti,-kontakty/> [dostęp: 27.06.2016].

<http://geoportal.cuzk.cz/Geoprohlizec/default.aspx?wmcid=9590> [dostęp: 8.09.2016].